

Mededelingen

Welkom – stilte - licht ontsteken

Bij deze viering gaan een aantal dingen anders dan in gewone vieringen om de kans op overdracht van het coronavirus te minimaliseren. Zo hebben wij besloten om geen brood en wijn met elkaar te delen, ook niet virtueel. We houden dus vandaag een dienst van woord en gebed, zoals dat officieel heet. Het lied: Gij die de stomgeslagen mond verstaat fungeert vandaag daarom niet als tafelgebed, maar als lied, dat past binnen het thema.

Muzikaal gaan we het ook anders doen dan een maand geleden. Je ziet: we hebben vandaag geen CD speler staan. We gaan ook niet zingen. Ik zal de teksten van de liederen voordragen. Fokke zal er passende pianobegeleiding onder zetten en af en toe een refrein zingen. Ik verzoek jullie uitdrukkelijk om dan niet mee te zingen. We beginnen met het aansteken van de kaarsen.

Lied **Schriftlied**

VL 269

Inleiding

Onderwerp van deze extra zomerviering is 'Waarheid, waarachtigheid en leugen'. Als leidraad heb ik het onlangs in het kader van de maand van de filosofie verschenen essay 'Kinderen van Apate' van de van oorsprong Poolse Alicja Gescinska gebruikt. In dit essay onderzoekt zij deze begrippen. Als passend bij dit thema vond ik het gedichtje Al is de leugen ... , van Toon Tellegen:

De leugen kan traag zijn
moe
niet vooruit te branden,

kan dik zijn
kortademig
amechtig
of zelfs dood -op sterven na-

maar als het om de waarheid gaat
dan springt zij op
en begint toch te rennen...

juich de waarheid toe

maar geef nooit een cent voor haar kansen

Lied **Voor kleine mensen**

VL 76

Lezing [Genesis 3 : 1-13](#)

Lied **Gij die de stomgeslagen mond verstaat**

VL 658

Overweging

Laat ik deze overweging met het thema 'Waarheid, waarachtigheid en leugen' met een bekentenis beginnen. Ik vind het steeds lastiger om te leven in een wereld waarin je je altijd maar moet afvragen, er allert op moet zijn, of iets waar, half waar of niet waar is. Is het de steeds

verdergaande ontwikkeling van internet en alles daar omheen, waardoor er veel meer nepnieuws leugen en bedrog is dan in het tijdperk waarin dat er niet was? Bij een bedrieglijk echt lijkend appje van de bank, waarin wordt aangegeven dat mijn pas morgen verloopt, moet ik ervoor beducht zijn dat het afkomstig is van criminelen die toegang tot mijn bankgegevens willen hebben. En is het nieuws wel te vertrouwen? Wat is waar en wat niet in die enorme stroom aan informatie die tot ons komt?

Daarbij helpt niet, ik weet niet of jullie dat herkennen, dat als in de krant iets staat over een onderwerp waar je zelf wat meer van weet, het nooit helemaal juist is. Dat internet helpt bij het verspreiden van nepnieuws zal vast zo zijn, maar nepnieuws is letterlijk van alle tijden.

We lazen net het verhaal van Eva, de slang en de appel. “jullie zullen helemaal niet sterven” (als je van de appel eet), zegt de slang tegen Eva, en zij gelooft hem. En dat staat al in Genesis 3, de mens is nog maar net geschapen. Nepnieuws avant la lettre.

Onlangs verscheen in het kader van de maand van de filosofie het essay ‘Kinderen van Apate’ van de van oorsprong Poolse Alicja Gescinska. Apate is de godin die uit de doos van Pandora ontsnapte, waarmee demisleiding en het bedrog in de wereld kwamen. In haar essay schrijft Gescinska over waarheid, leugens en waarachtigheid en de complexiteit van die thema’s.

Ga maar na, alleen al over wat waarheid is: we hebben daar allemaal wel een notie van, maar hoe moeilijk is het om er echt greep op te krijgen, om in abstractie termen te beschrijven wat waarheid is. Tegelijk is de actuele relevantie van dit thema groot. In het publieke en politieke debat hebben weinig termen in de afgelopen jaren zo’n hoofdrol opgeëist als waarheid. Willen we op dat debat en ons tijdsgewricht een beter zicht krijgen, dan moeten we ook een klare kijk op waarheid ontwikkelen, aldus Gescinska.

In de actuele politiek spelen tal van thema’s waarin verschillende waarheden lijnrecht tegenover elkaar staan. Neem corona. Hier in de ekklesia volgen wij nog strikt (en met een beetje tegenzin) de voorschriften van het RIVM, zitten anderhalve meter van elkaar en zingen niet, om niet het risico te lopen elkaar te besmetten. Lijnrecht daar tegenover staan de demonstranten die stopzetten van al die maatregelen willen afdwingen. Nergens voor nodig. Aan de ene kant, zo moet ik bekennen, heb ik de neiging die lui als gekkies te betitelen. Aan de andere kant zegt een duiveltje in mij dat sommige maatregelen misschien wel wat overdreven zijn. Zou het nu echt zo veel kwaad kunnen, als we hier (misschien wat ingehouden en op anderhalve meter van elkaar) zouden zingen? En dan heb ik het nog niet eens over alle verhalen die de ronde doen, dat Bill Gates het virus verspreid heeft om geld te verdienen aan een medicijn, dat Amerika het verspreid heeft om China in diskrediet te brengen en omgekeerd.

En toch, ik wil wel op de overheid en het RIVM blijven vertrouwen. En daarbij heb ik er begrip voor dat het voor hen ook allemaal nieuw is en zij onvoorbereid waren. Maar, daar is het duiveltje weer, het had niet -nieuw hoeven zijn, als de geldkraan voor onderzoek naar dit soort virussen niet was dichtgedraaid. Toch wil ik er nog steeds op vertrouwen dat die overheid gegeven de omstandigheden de beste beslissingen neemt. Als dat niet kan, dan vallen wel heel veel zekerheden weg en is er chaos.

Gescinska noemt een aantal factoren voor de devaluatie van de waarheid. Als eerste heeft zij het over het einde van de expertise. Uit een afkeer voor autoriteit is ook een afkeer voor expertise voortgekomen. Wetenschap wordt in twijfel getrokken, de onderbuik is een betere raadgever. In talkshows wordt soms evenveel of misschien zelfs meer geloof gehecht aan de mening van een BN-er dan aan het betoog van een wetenschapper.

Verder noemt zij de mankementen van de liberale democratie. Verdraagzaamheid, gelijkheid en

gelijkwaardigheid (en ik noem er in éénadem de vrijheid van meningsuiting bij, die daar bij hoort), zouden we niet willen missen. Dat brengt wel mee dat we denkbeelden van anderen moeten tolereren die grenzen aan het intolerante en inacceptabele. Als die vrijheden te ver worden doorgedreven, lopen we het risico dat we denkbeelden die bestaande normen en waarden ondermijnen normaliseren. Denk aan problemen rond bepaalde islamitische scholen en moskeeën. En zo dreigt ook de waarheid zelf als waarde ondermijnd te raken. En als laatste noemt zij dat men zich van de leugen bedient, simpelweg omdat het loont.

Ik noemde in relatie tot waarheid net al het vertrouwen dat wij graag in de overheid willen hebben. Helaas is dat lang niet altijd terecht. Zo kan het niemand zijn ontgaan dat de belastingdienst (volgens de berichtgeving en de politiek) de laatste jaren veel mensen van fraude heeft beticht en snoeihard heeft aangepakt. Ik zeg bewust 'volgens de berichtgeving en de politiek'. Wat ik daarmee bedoel is dat systematisch in de pers en ook door de politici het verhaal er achter wordt weggelaten. En dat verhaal is dat die belastingdienst wetgeving heeft uitgevoerd. En het is de wetgeving die (nog steeds) snoeihard is en gemaakt is door die politiek. En die zo ingewikkeld is dat die voor de meeste mensen niet of nauwelijks te begrijpen is. De politiek heeft willens en wetens gewild dat mensen die niet helemaal volgens de regels handelen, regels waar zij zich vaak ook niet van bewust zijn, keihard zouden worden aangepakt. Natuurlijk zullen er bij de belastingdienst dingen fout zijn gegaan, maar de kern van het probleem ligt bij de politiek die zijn verantwoordelijkheid vakkundig afschuift en zijn handen in onschuld wast. Is dat liegen? Misschien niet, maar wat verteld wordt is ook niet de (hele) waarheid.

Ook over de leugen is eindeloos gefilosofeerd en geldt: als we zeggen dat iemand heeft gelogen, dan weten we wel wat bedoeld wordt. Maar om neutraal te omschrijven wat een leugen is, is veel lastiger. Het is in ieder geval niet zonder meer de tegenhanger van waarheid. Van iemand die onbewust een onwaarheid vertelt, kan je niet zeggen dat hij liegt. En kan je liegen zonder iets te zeggen? Met een leugen gaat een intentie gepaard om iemand willens en wetens te misleiden of te manipuleren. Is zo'n intentie altijd slecht? Dat hoeft niet. Maar een leugen(tje) om bestwil (goed bedoeld) blijft een leugen(tje). Wel heeft die een heel andere morele lading dan een leugen met de bedoeling om iemand met slechte bedoelingen te misleiden.

Het element intentie in de leugen brengt Gescinska bij 'waarachtigheid'. Begrippen die hier nauw mee verbonden zijn, zijn oprechtheid en authenticiteit. Deze begrippen duiden belangrijke deugden aan, dat was al zo bij Aristoteles en oprechtheid is later ook in de christelijke filosofie en theologie centraal komen te staan.

Oprechtheid van is groot sociaal belang. Als we niet van de oprechtheid van de medemens kunnen uitgaan, dan ondermijnt dat de samenleving. Er komt heel veel informatie tot ons, waarvan we er voetstoots van uit moeten kunnen gaan dat die juist is. Dat we de medemens, de overheid, bedrijven, instituties kunnen vertrouwen.

In het nawoord van haar essay schrijft Gescinska dat pas wanneer we ons voldoende rekenschap geven van de morele dimensie van de crisis van het huidige politieke discours, we kunnen beginnen met nadenken over mogelijke oplossingen. Het is niet genoeg om leugens met feiten en feitenkennis te bestrijden. Sterker, zeg ik er bij, dat zal de tegenstellingen alleen maar vergroten en de standpunten zullen verharderen.

Hannah Arendt observeerde dat de leugen al sinds mensenheugenis wordt gezien als legitiem middel om politieke doeleinden te realiseren. Maar al even lang ageren mensen tegen leugens, vanuit de overtuiging dat de politiek er is voor het algemeen belang en niet voor het eigen belang. En dat dat de basishouding moet zijn waarmee we naar politiek kijken en aan politiek doen.

Ondanks vele bewijzen van het tegendeel moeten we politiek als iets nobels blijven zien en de leugen als aberratie en niet als norm beschouwen. Dat maakt ons niet immuun voor verkeerde opvattingen en onjuiste overtuigingen.

Gerscinska legt de verbinding tussen oprechtheid en authenticiteit en zelfkennis. In de laatste alinea haar essay schrijft zij: zelfkennis kan enkel uit zelftwijfel voortkomen, en zelfkennis is nodig om authentiek en dus waarachtiger met elkaar om te gaan. Die houding maakt ons niet immuun voor verkeerde opvattingen en onjuiste overtuigingen. Maar zij wakkert in ons wel de vurige wil aan om ons daarvan te bevrijden. En ze doet ons de betekenis en het belang van dat ene nobele Hebreeuwse woord begrijpen. Het is het woord waarmee Abraham voor God verscheen en waarmee wij ten aanzien van elkaar zouden moeten verschijnen, als basishouding, voorbij al onze verschillen en geschillen: hineni (wat betekent: hier ben ik).

Lied Deze wereld omgekeerd

VL 522

Voorbeden, afgesloten met gesproken Onze Vader

Bidden maar hoe dan, en waarom, tot wie dan,

wat kunnen wij meer dan stil zijn nu hier stomgeslagen, verkoold, verwaaid wat zullen wij anders dan wachten aandacht hebben luisteren om te horen de stomgeslagen mond, zien, de mens die ons leert wat leven is zo niet zo wel

en verlangen naar licht, toch naar liefde, ongekend

Voor de mensen die onterecht als fraudeur zijn aangemerkt en die nu financieel en emotioneel helemaal kapot zijn, om eerherstel. Goede God ontferm u over hen.

Voor Mitch Enriques, Floyd George en zo vele anderen die slachtoffer zijn geworden van excessief politiegeweld. Hun levens doen ertoe. En voor de politieagenten die het geweldsmonopolie hebben, dat ze er wijs mee om mogen gaan.

Vredeswens - ondertussen zingt Fokke "Vrede voor jou"

VL 944

Actie - reactie

De collecte is bestemd voor stichting Madalief.

Gaarne overmaken naar IBAN: NL62TRIO0784797404 tnv Stg Mat. Vz. Ekklesia DH

Slotgedachte

Na het overlijden van Floyd George, slachtoffer van excessief politiegeweld, zien we wereldwijd anti racisme betogingen. Standbeelden van kolonistoren en zeehelden worden beklad of van hun sokkel gehaald. Ik weet niet of Jan Peter Balkenende nog steeds zo trots is op onze VOC mentaliteit. We zetten steeds meer vraagtekens bij datgene, wat we op school geleerd hebben.

Met deze gedachte in het achterhoofd, wil ik jullie graag het afsluitende lied voordragen:

Lied Lied tegen de nieuwe armoede

VL 871